

ETİK, ETİKLE İLİNTİLİ KAVRAMLAR, TEMEL YAKLAŞIMLAR

Etik insanın eylemlerini konu alır. Etiğin konusunu her türlü insan faaliyeti değil, öncelikle ahlakiliği sorgulayan, yani ahlaki eylemler oluşturur. Etik, bir eylemi ahlaki açıdan iyi bir eylem yapan niteliksel durumu sormaktır ve bu bağlamda ahlak, iyi ödev, gereklilik, müsaade gibi kavramları ele almaktır (Pieper 1999, s. 17).

Etik, iyi, doğru yararlı, yanlış gibi kavramları inceler ve gerek bireysel, gerekse grupsal davranış ilişkilerinde hangisinin yanlış olduğunu belirten ilkeler, değerler ve standartlar sistemidir (Odabaşı ve Oyman 2002 s.432). Etik, tek tek eylemlerle ilgili ahlaki yargılarda bulunmaz, eylemlere ilişkin ahlaki yargıların nasıl oluştuklarını üst düzey üzerinde çözümlemektedir. Etiğe uygun davranan kişi davranışının sonuçlarını kavrayarak ve üzerinde düşünerek talep edilen iyiyi gerçekleştirmek için onları alışkanlığa dönüştüren kişidir. Etik, “modern toplumları, dünya görüşlerindeki, özel kanaatlerindeki ve dinsel inançlarındaki çoğulculuğu karakterize eder” (Pieper 1999, s. 19).

Etik kavramı bireylerin gerçekleri söylemeleri, başkalarının fikirlerini tekrarlamaktan öte, kendilerini de ortaya koyabilme gücünü ve sorumluluğunu da gösterebilmelerini sağlar. Nitekim Sokrat’a göre eğitim etik üzerine kurulu bir öğrenme sürecidir. Sokrat eğitimi, eleştirel karar verebilme yeteneği anlamında insanı ergin olma durumuna getirmeyi hedefleyen iyi idesine yönelmiş bir öğrenim süreci olarak görülür. Yunanca etos kavramının Latince karşılığı mos sözcüğüdür. Bu hem töre, hem de karakter anlamına gelir. Moral sözcüğü de mos sözcüğünden türetilmiştir ve töre ile aynı anlamdadır. Böylece etiğin konusunu ahlak ve töresellik oluşturur (Pieper 1999 s. 29-31).

Etik kurallara da uymayı getirir. Toplumsal kurumların etik anlayış ve bilinçle oluşması o kurumda sağlıklı bir paylaşım ve iletişime olanak vermektedir. Bunun tersi olduğu takdirde toplum sağlıklı bir toplum olarak nitelendirilmektedir. Etik davranma ya da davranmama kişinin özerk kararına bağlıdır, bir başka deyişle bireysel bilinç söz konusudur. Etik, insanın sosyalleşmesi süresince bilince yerleşmektedir.

Etik konusu ile ilgili temel yaklaşımlar içinde yer alan teleolojik yaklaşımda bir eylemin ahlaki olup olmadığı o eylemin yarattığı sonuçlara göre değerlendirilir. Teleolojik yaklaşım, faydacılık ve egoizm olarak ayrılır. Faydacılık yaklaşımında eylemin ondan etkilenecek kişiler için en büyük faydayı yaratması istenir. Böyle bir durumda bu eylem ahlaki olarak olumlu değerlendirilir. Egoizm yaklaşımında, çoğunluk için sonuçlara bakılmaksızın eylemi gerçekleştiren kişi açısından bir değerlendirme yapılır ve eğer o kişiye en fazla yararı sağlıyorsa, bu etik kabul edilir (Odabaşı ve Oyman 2002, s. 433-434). Teleolojik etik savunucusu Stuart Mill, sonucu düşünmenin önemli olduğunu söyler ve bunu düşünmeden hareket eden kişinin etiğe uygun davranmadığını belirtir (Bülbül 2001 s. 12). Faydacılık yaklaşımının diğer önemli isimlerinden Jeremy Bentham davranış seçeneklerin yarar ve maliyet açısından değerlendirilmesi gerektiğini söyler (Culbertson ve diğerleri, 2003 s. 14).

Mutlakçı etik (görevci-deontolojik) anlayışını benimseyen kişi ise doğruyu her koşulda söyler ve tüm ayrıntılarını verir (Bülbül 2001 s. 12). Bu felsefenin en önemli savunucularından biri Kant’tır. Bu anlayışın iki yararı vardır. Basit bir sistemdir; bir kişi kolayca neye uyulduğu ya da uyulmadığını anlar. Ortadaki bulanıklığı kaldırır. ‘Bazı durumlar’ diye bir şey söz konusu olmaz. Örneğin, “hırsızlık yapmak bazı durumlarda olabilir,” denildiğinde bu durumların ne olduğunu açıklamak gerekir (Culbertson ve diğerleri, 2003 s. 14).

Kant’ a göre vazife dışı yapılan, evrensel kanunlara uygunluk gösteren ve isteksiz olmayan eylem doğru eylemdir (L’ Etang 2002, s.155). Böylece birey eylemin evrensel ahlakilik değerini kendi rasyonalitesinden süzerek bir anlam yüklemektedir. Özgürlüğünü bu şekilde somutlaştıran birey, eyleminin yanlış ya da doğru olduğu konusunda ahlaki sorumluluğu göstermektedir. Dürüstlük, ahlaki açıdan sağlamlılık demektir. Etik bireyin diğer kişi ve gruplarla düzenli ve uyumlu biçimde yaşama sanatı ve bilimidir. Hem dürüstlük, hem de etik, ahlakiliğin bir parçasıdır. Ahlakilik neyin doğru neyin yanlış olduğudur (Kruckeberg 1989, s.11).

Etik, ahlaki kurallar bütününe verilen değer ve bu kurallara gösterilen uyumu belirtir. Ahlakilik; karakter anlamında mutlak özgürlük talebini içselleştirmiş ve pratiğin anlam ufkunu oluşturan iyi olma isteğidir. (Pieper 1999, s. 48). Etik kaygısıyla gerçekleşen şeyin -özgürlük- şeklinde somutlaştırılması, fiilen geçerli ahlak normlarına ters düşse bile, doğal olarak ahlakidir. Pratik alanda kavrayış, dikkatlilik, hem karar verebilme hem de sorumluluk bilinci anlamına gelen ahlaki yetkinlik kavramının içinde ahlak yer alır.

Kişilerin etiği onların ahlaki değerlerini temel alır. Etik konusundaki literatür taraması ahlaki değerler ve etik davranış arasındaki bağlantıyı destekler. Sokrat, Plato ve Aristoteles etiğin kişinin kendi vicdanı ve bilinci ile ilişkili olduğunu söyler. Etiğin amacı insanın ahlaki kararları kendi başına vermek durumunda olduğunu ve başka hiç kimseye, ve herhangi bir otoriteye ve hatta daha da yetkin kişilere teslim olmaması gerektiğini gösterebilmektir (Pieper 1999, s. 21).